

Sanja Vulić
Zagreb

RIČNIK O' KALETA I BETULI

Tonko Radišić: *RIČNIK SPLISKOG GOVORA, Samizdat, Mala splitska biblioteka, Split 1999.*

Kada je 1991. godine, tada već 74-godišnji Splitsčanin Tonko Radišić, nakon četiri desetljeća iseljeničkoga života, u vlastitoj nakladi, za svoju rodbinu i prijatelje, objavio *Ričnik spliskog govora*, nije slutio koliko će zanimanje taj rječnik pobuditi u njegovu rodnom kraju, a također i među istraživačima čakavske leksikografije. Razlog tomu ponajprije valja potražiti u činjenici što je Radišić zabilježio splitski leksički fond iz razdoblja između dva svjetska rata pa se velikoga broja riječi iz njegova rječnika stariji Splitsčani sjećaju sa sjetom, a mlađi ih slabo poznaju ili uopće ne poznaju. Radišić je rođen 1917. u Trogiru, a u Split dolazi kao dvogodišnjak gdje živi sve do Drugoga svjetskog rata kada seli u Zagreb zbog zaposlenja u Ministarstvu javnih radova. Pred kraj rata vraća se u Split odakle 1950. bježi preko mora i Italije na američki kontinent, gdje je kao uspješan poslovni čovjek proveo ostatak života.

Prvo izdanje Radišićeva rječnika sadržavalo je oko tri i pol tisuće natuknica. U drugom izdanju iz 1993. Radišić je dodao novih 350-400 riječi. Sljedeće izdanje iz 1997. godine ponovo je prošireno pa zato ovo najnovije izdanje iz 1999. g., koje objedinjuje leksikografsku građu iz sviju prethodnih, sadrži oko 6000 natuknica. Na žalost, to najnovije izdanje Radišić nije dočekao jer je te iste 1999. g. umro, prije izlaska knjige iz tiska. U svakom od navedenih izdanja rječniku je postponiran dodatak s različitim sadržajima od kojih su neki zajednički svim izdanjima. Među takvim sadržajima koji se redovito ponavljaju nalazi se popis najpoznatijih svetaca zaštitnika, popis uobičajenih splitskih pozdrava i odzdrava, poslovice i izreka, kletvi i zakletvi, zatim ruža vjetrova i nazivi vjetrova, nazivi vrsta vina i lokalnih jela, nazivi plesova koji su se plesali u Radišićevo doba te šaljivi upitnik po kojemu se može »doznati« tko je pravi Splitsčanin. U svim je

izdanjima također tiskana autorova osebujna autobiografija koja, unatoč šaljivu tonu, otkriva teško zatomljivu nostalgiju za prošlim vremenima i običajima. Među popisanim pogrđnim izrazima ima i zanimljivih novijih posuđenica, prilagođenih sustavu splitskoga govora, kao što je npr. anglicizam *sanaobič* (prema engl. son of bitch). U svim su izdanjima popisane i *pametne beside*, ali je broj primjera u ovom najnovijem izdanju nešto kraći nego u Radišićevim prvim izdanjima. Među tim »pametnim besidama« autor je zabilježio brojne splitske frazeme, npr. *upast u kašetu brokav*; *puvat na tustu juvu*. U tom su popisu osobito brojni usporedbeni frazemi pridjevskoga tipa (npr. *dobar ka kruv koji se ji*; *grub ka dušmanin*; *sritan ka da se rodi' u vrčinu*; *glup ka motika*; *lipa ka da se kalala iz kvadra*) te osobito glagolskoga tipa (npr. *radit ka zvir*; *bešimat ka Irud*; *pisat ka maška s repon*; *jemat pinez ka škaje*). Radišići su i inače frazemi omiljeno stilsko izražajno sredstvo pa ih ima i u njegovu autobiografskom tekstu, npr. *svršit ka vlaški tukac za Božić*; *zbit se ka srdele u mujaču*.

Za razliku od prethodnih izdanja koja je Radišić sâm priređivao u kalifornijskoj Santa Barbari gdje je živio, ovo je najnovije izdanje objavljeno u Splitu, godinu dana poslije autorove smrti. Tiskano je kao druga knjiga u sklopu edicije *Mala splitska biblioteka* koja je pokrenuta u spomen 1700-te obljetnice grada Splita, odnosno izgradnje Dioklecijanove palače. Radišićeva knjiga započinje predgovorom urednika Ante Ganze u kojem se upozorava da Radišićev rječnik nije stručno leksikografsko djelo nego »ričnik – o' kaleta i betuli« koje-mu je glavna zadaća trajno podsjećanje na nekadanji leksik običnoga splitskoga puka. Urednikov je predgovor zanimljiv ponajprije zbog činjenice što je napisan na Radišićevoj čakavici. Uzme li se u obzir da je današnji splitski govor u znatnoj mjeri pod utjecajem novoštokavštine, taj pokušaj revitalizacije splitske čakavice, barem u ponekim prigodama, zavrjeđuje pažnju i podršku. Opisujući Radišićev rječnik, u nekim pojedinostima i pretjeruje, kao npr. u sljedećem odlomku: »Ne znamo je li još koji grad u nas u Ervacku skupija i izda ričnik svoga govora, ma mi se pari da ćemo jopet bit prvi, probivat led i pokazivat put drugiman.« Nakon do sada objavljenih više desetaka rječnika pojedinih čakavskih mjesnih govora, od kojih su neki ozbiljna i opsežna leksikografska djela, te nekolicine kajkavskih i štokavskih rječnika izvornih govora, doista je nezgodna tvrdnja da je Radišićev splitski rječnik »probio led«.

Radišićeva biografija, koja je u ovom izdanju tiskana prije samoga rječnika, također je napisana na splitskoj čakavici, a sadrži niz zanimljivosti iz života običnoga splitskog čovjeka prije Drugoga svjetskog rata. U to se doba u Splitu živjelo u skladu s tradicijom pa su »najveće dogodovščine godine bile: krnjeval,

onda fjera svetoga Duje i poč na Malu Gospu u Solin«. Radišić također navodi razloge svoga poslijeratnoga bijega u inozemstvo: »Gledan ja cili ti red i poredak i mučin i sve san se nada da će po' naboje...ma ka' san sve vidija i razumija...skupin ti ja fameju i s nikoliko prijatej, gajeton priko ciloga mora Jadranskoga – pa adio Mare i njihov komunizam, di ako radiš kâ crnac jedva dotekne za malo crnoga kruva i fažola«. Na duhovit način Radišić »objašnjava« i podrijetlo riječi komunizam: »to da svi postanemo komuništi, ča oče re' – komen sve, a komen ništa – ča za re' prav, to su i pokazali primjeron – pa su pokupili sve, a nan ni ostalo ništa!?!« Svoju ljubav prema domovini svjedoči i sljedećim riječima koje u svom tekstu iznosi na usta jednoga od svojih sugrađana, također iseljenika: »...mužika je intonala *Lipu našu*. Virujte mi da su mi suze došle na oči, od milinja«. U tom tekstu Radišić se osvrće i na negativne promjene koje su se u gradu dogodile nakon njegova odlaska: »Pišedu mi iz Splita, i šaju kartoline...ni ga za poznat? Izbetunirali su cilo splisko poje i u temen bitunu su se zbili ka srdele u mujaču...A ča je naglavnije od svega da se govor prominija«. Upravo zbog te nezaustavljive promjene splitskoga govora, Radišić je odlučio objaviti svoj rječnik da se stari splitski leksik *ne zaudobi*, tj. ne zaboravi. Taj je svoj tekst Radišić datirao po starom običaju prema katoličkom blagdanaru, tj. »na Gospu Kandeloru 1991« u Santa Barbari. Na žalost, taj podatak o vremenu i mjestu nastanka toga teksta u ovom najnovijem izdanju nije naveden pa se može doznati jedino iz izdanja koja je Radišić sâm priredio. Isto je tako šteta što je u ovom izdanju izostala molitva svetomu Duju za sreću domovine i zaštitu od tuđinske moći koja jasno pokazuje da je Radišić bio i velik hrvatski domoljub.

Sva izdanja, pa i ovo najnovije, sadrže autorovo lingvističko zapažanje o neutralizaciji razlika između fonema *č* i *ć* u splitskom govoru, a također i njegovu duhovitu primjedbu o (ne)bilježenju akcenata u tom splitskom rječniku. Inače su Radišićevi rječnički članci vrlo jednostavni. Glava se članka sastoji samo od natuknice, bez ikakvih popratnih odrednica, a tijelo članka od prijevodnih semantizacija koje se kreću u rasponu od prijevodnih ekvivalenata do više ili manje preciznih leksikografskih definicija. Na kraju ovoga izdanja osobito je dojmljiv Radišićev opis Šperuna, predjela Splita u kojemu je živio. Naravno, i taj je opis donesen na splitskoj čakavici. Taj perom zaustavljeni trenutak iz života starih Splitskana zapravo je iznimno uspio lirski oproštaj sa Splitom kakvoga više nema. Ta kratka Radišićeva crtica nedvojbeno zaslužuje da bude uvrštena u antologiju čakavskih, ili pak općenito dijalekatnih kraćih proznih tekstova.